

...Ha nekem kellett volna döntenem egy-egy zenekar születésénél, hogy legyen vagy ne legyen, nem biztos, hogy új együttes színre lépését javasoltam volna, hanem talán azt, hogy erősítsük meg a régiakat...

Pénz, pénz és – ötlet

Beszélgetés Strém Kálmánnal, a Strém Koncert tulajdonosával az újkori közönségszervezés lehetőségeiről és a szakma felelősségéről

– Az utóbbi időben egyre több szó esik arról, hogy nincs-e túlméretezve a budapesti hangversenyélet? Egyre több a szimfonikus zenekar, miközben a régiak megélni is alig tudnak és egyébként sem nő olyan dinamikusak a koncertlátogatók száma. Megnyílt egy új hangversenyterem, de a régi helyszíneken is gyakran gondot okoz megtölteni a széksorokat.

– Problémáink kulcsa a közönség, amely pedig – megítélésem szerint – „gumiból” van. Ha valaki azt állítja, hogy egy országban vagy egy városban ennyi vagy annyi a közönség, az tévúton jár. Korábban elég sok szociológiai kutatást végeztem, és ha az utóbbi időben nem is születtek újabb tanulmányaim, azért ma is kialakult véleményemmel rendelkezem. Abban a városban, ahol egy jó zenekar, egy jó menedzser működik, ahol meg tudják teremteni a megfelelő körülményeket, azonnal több lesz a közönség. Ahol ez nem sikerül, ott csökken vagy egyáltalán nincs közönség.

Kiindulópontnak az tekinthető, hogy Magyarországon nem volt elég széles polgári értelmiségi kör, amely elegendő közönséget alkotott volna. Vannak települések, ahol egyáltalán nincs koncertlátogató közönség, és a hangversenyeket rendszeresen látogatók száma országosan nem haladja meg a százezret, ez a populáció szűk 1%-a. Ezen belül Budapesten a legnagyobb a létszám, a vidéki városokban változó, de általában kisebb, mint a fővárosban. Tőlünk nyugatabbra ez az arány 3–8%! Az eredmény (vagy eredménytelenség) az eltérő történelmi fejlődés következménye. Nálunk az lehet a cél, hogy amilyen mértékben gyarapodik a polgári értelmiség, olyan mértékben gyarapodjék kultúrája is. S itt kell az elmúlt 15 év egyik nagy hibáját is megemlíteni. Annak idején Soproni József rektor úr menedzserképző szakot indított a Zeneakadémián, amelyet Kroó György irányított. Klenyánszky Tamást és engem hívtak meg tanítani, az első évfolyamon öten végeztek. Mindannyian úgy ítéltük meg, hogy a kurzust folytatni kell, hiszen ahhoz, hogy két-három igazán „zseniális” menedzser kerüljön zenei éle-

tünk vérkeringésébe, legalább ötvenet kell tanítani. Tíz évfolyam kellett volna tehát ahhoz, hogy ma is egy-egy Klenyánszky Tamás vagy Varga Bálint formátumú fiatal menedzser csatlakozzon az idősebbekhez. Az Akadémia azonban nem folytatta ezt a képzést, ami – ha az említett „jó menedzser-jó közönség” összefüggésből indulunk ki –, bizony nagy hiba volt. A menedzser hozza az ötleteket, az ötletek vonzzák a közönséget és a támogatókat.

– Foglalkozott-e ez a menedzseroktatás azzal is, hogy a menedzsereknek bizony producereknek is kell lenniük, mert pénz nélkül, szponzorok nélkül nem lehet pályára lépni, pályán maradni?

– Valójában a „menedzserséget” nem lehet tanítani – vagy van valakinek tehetsége, vagy nincs. Tanítani csak az alapfogalmakat lehet, de ezek megismerése nagyon fontos. Elsőként egy tévhitet kell eloszlatni: a komolyzene világában nincs bomba üzlet, amivel sok pénzt lehet keresni. Ebben a műfajban olyan emberekre van szükség, akik elkötelezettek a művészet iránt, és jó állóképességük van, mert különben csak csalódnai fognak. Ismerni kell tehát az alapfogalmakat, tudni kell, mit honnan hogyan lehet eljuttatni, és kell a tehetség, amit nem lehet tanítani. Ezért mi kétszakos képzést indítottunk – mindenki tanult az Akadémia egy másik tanszakán is, hogy ha menedzserként nem eredményes, legyen más érvényesülési lehetősége. Ebből természetesen nem az következik, hogy csak az őstehetségek helyezkedhetnek el a szakmában, hiszen zseniális ötletek kitalálói kívül szükség van olyanokra is, akik a hétköznapi munkájukat végzik.

A kérdés kapcsán feltétlenül beszélnünk kell az elmúlt másfél évtized másik, minket érintő nagy hibájáról: arról, hogy gyakorlatilag megtörtént a hangversenyrendezés visszaállamosítása. A magánhangversenyrendezők a kialakult versenyben nem tudnak helyállni, mert egyenlőtlenek a feltételek. Az államilag irányított közhasznú társaságok támogatásként kapják meg tel-

jes rezsiköltségüket – nem kell a bevételekből fedezniük a munkatársak bérét, a villany- és telefonszámlát, a postaköltséget, stb. Mialatt ők százezer támogatásra számíthatnak, mi (Jakobi Lászlóval, akivel ketten maradtunk a „porondon”), a nulláról indulunk, nekünk mindent a bevételekből kell fedeznünk. Ez nem verseny, így nem csoda, hogy számos kollega ment tönkre az elmúlt években. Nagy szükség lenne magánhangversenyrendezőkre is, de egy fiatal nem kezd bele, mert látja (vagy rosszabb esetben megtapasztalja), hogy nincs perspektíva.

– A falon sorakozó levelek csak nem pályázatok elutasításai? Az ilyen fejlécű, ilyen rövid szövegű levelek többnyire elutasítást szoktak jelenteni.

– Igen, kitűztem őket, hogy lássam az elutasító leveleket, amiket a barátaimtól kaptam. Nem is tudom, hogy mennyivel lenne rosszabb a helyzet, ha ellenségekhez fordulnék segítségért!? Ugyanúgy pályázunk, mint a százezer alappal induló szervezettek, csak hogy mi többnyire pályázati pénzt sem kapunk.

– Ennek hiányában, gondolom, eléggé behatárolt az is, hogy milyen nagyságú, árkatégoriájú együtteseket, művészeket kérhet fel. Korlátozottak a reklámlehetőségei is. Okoz-e ez további hátrányt? Van-e a komolyzene terén is jelentősége a beharangozás mértékének, jellegének, vagy itt mindenképpen híre megy egy-egy rangosabb eseménynek?

– Volt olyan vidéki kisváros, ahol kiváló szólista koncertjét hirdettem meg, és eljött 150 ember. Ugyanott a TV Kar-mester-versenyéből megismert Kobayashi vagy Trikolidisz zenekari hangversenyét ezek tudták meghallgatni. Ha ugyanis a közönségnek sikerül felcsigázni az érdeklődését, önzölk a rendezvényre – ezért is gondolom, hogy gumiból van.

A zenehallgatás módja is megváltozott. Annak idején, amikor nagyapám idejében megalakították a városka zenekarát, kórusát és elhatározták, hogy előadják Haydn

Teremtését. Az az előadás jelentette akkor a hallgatóság számára a Teremtést. Ma, ugyanabban a városkában bizonyára többen is vannak, akik vagy három különböző felvételen őrzik a művet saját hangtárjukban és megvan az összehasonlítási alap. Másfelől nagyapámék pontosan tudták, hogy ha megszólal az oratórium, háromszáz ember fogja meghallgatni, hiszen teljesen kiszámítható volt, hogy eljönnek és megtöltik a termet. Ma azonban a közönség nem onnan jön, ahol lakik. Feltétlenül meg kell említeni a turizmus óriási szerepét – ma nem annyira a helyi „A” és „B” bérletre mennek el az emberek, hanem utaznak és közben kulturális csemegére is igényt tartanak. A turizmus a legdinamikusabban fejlődő iparág, hiszen évi 5%-kal növekszik világszerte. Ha egy zenei esemény helyszíné mondjuk egy gyönyörű műemlék-templom, akkor olyanok is szívesen elmennek, akik egyébként nem rendszeres koncertlátogatók. Vannak, akik évente tízszer, tizenötször, harmincszor, ötvenszer is szívesen elmennek hangversenyre, ők a rendszeres koncertlátogatók. Mások alkalmasszerűen, évente egyszer-kétszer hallgatnak komolyzenét, de ők sokkal többen vannak, ezért az ő igényeiket sem szabad figyelmen kívül hagyni. Ebben a körben játszanak nagy szerepet a fesztiválok és különleges események. Valamikor a fesztiválok egészen egyedül dolognak számítottak – nálunk a Szegedi Szabadtéri Játékokon és a Margitszigeten kívül nem is volt más. Ma Magyarországon soktucatnyi fesztivál van, de láttam például Provenceban egy füzetet, ahol több, mint száz fesztiválra hívogatták a közönséget, és ez csak egyetlen tartomány Franciaországban.

Magyarországnak sokat kell tennie a közönségért, nem kisebb személyiségre, Kodály Zoltánra érdemes hivatkozni. Ma is érvényesek az ő gondolatai. Minden magyar muzsikusként fontos feladata a közönség nevelése.

– *Ma Budapesten, ahol éppen most adtak át egy új hangversenytermet, ahol ugyanannyi szimfonikus zenekar van, mint Londonban, lehet-e olyan rugalmas gumiból a közönség, hogy ne kelljen a kissé nyomasztó bőség zavarával küzdeni? Érezhető-e egy hangversenyrendező számára, hogy valahonnan valahová tartunk? Módosítaná-e a struktúrát ha Önön múlna, és ha igen, hogyan?*

– Ha nekem kellett volna döntenem egy-egy zenekar születésénél, hogy legyen vagy ne

legyen, nem biztos, hogy új együttes színre lépését javasoltam volna, hanem talán azt, hogy erősítsük meg a régiakat. Másfelől azonban egy zenekar születése egy sereg fiatal muzsikusként teremt(ett) lehetőséget a gyakorlat megszerzésére, az élet elkezdésére. Erre szükség van ahhoz, hogy valakinek kedve legyen az Akadémiára menni. Jó tudni ugyanis, hogy ha elvégzem az adott iskolát, lesz hol dolgoznom. Az újabb zenekarok értelmet adtak a pályára készülők törekvéseinek. Magyarországon mindig születnek zseniális művészek, de ezek csak megfelelő merítési alapról tudnak kiválni, kiemelkedni. Éppen ezért nem érzem tehát, hogy túlképzés lenne ezen a szinten, és ezért jó, hogy nem kilátástalan a végzett fiatalok helyzete.* Arról nem is szólva, hogy a zenekarok körül kialakul egy kör, a saját közönség, amelyet nem másoktól vesz el, hanem újonnan teremt – például, ha egy külső budapesti kerületben működő együttesről és a köré gyűlő közönségről van szó. Ehhez viszont olyan menedzserek kellenek, akiknek ötleteik vannak és azokat meg is tudják valósítani. Minden ötlet ugyanis csak akkor ér valamit, ha tíz másik kisebb ötletet indukál és ezek meg is valósulnak.

– *Mennyiben múlhat mindez pénzen kívüli eszközökön?*

– Nem a pénztelenségben látom a legnagyobb gondot, bár a pénzeket igen rosszul osztják el. Rossz a pályázási rendszer, ami elsősorban a középszerűséget jutalmazza. Mindenkinek egy kicsit akar juttatni ahelyett, hogy kiemelné a jó kezdeményezéseket, a fontos dolgokat. A zenekaroknál is talán ez a helyzet, hiszen kell lennie egy kiemelt zenekarnak, amely versenyezhet a világ akár legjobb szimfonikus zenekaraival is és kell lennie több olyanoknak, amely megfelelő színvonalon szolgálja a közönséget (ittthon és külföldön), de nem mérhető a Berlini Filharmonikusok mércéjével.

– *Hogy helyes ezt elérni? Kiválasztok valakit, és azt mondom, hogy addig támogatom, amíg a kívánt szintet el nem éri, vagy körülnézek és rámutatok arra, amelyik a legközelebb áll a kívánt színhez és támogatni kezdem?*

– A magyar zenei életben van egy hallatlanul igényes elit, annak kellene befolyásolni a döntéseket. Az csak látszólagos demokrácia, hogy mindenkinek igyekeznek adni valamit. Az igazi demokrácia szerintem akkor érvényesül, ha egyre többen kapják a valóságos, megkérdőjelezhetetlen értékeket, ezért kell a legjobbakat támogat-

ni. Az elitnek kell tehát kiválasztani az elitet, bármennyire is nehezek az erre vonatkozó döntések.

– *Hogyan lehetne elérni, hogy ebbe a döntéshozó elitbe feltétlenül tartozzanak olyanok is, akik az adott kínálatban felismerik az értéket, és vállalni tudják, hogy azt támogassák?*

– Nagy szerepe van (lenne) a kritikának. Sajnálatos, hogy a napilapok bulvár irányú elmozdulásával ma már nem fontos az „ügyek” szolgálata, csak az, hogy minél több példányt lehessen eladni. Többnyire nincs helyük a komolyzenei koncertekről szóló kritikáknak, pedig gyakran történnek jelentős események a hangversenytermekben. Ez megtéveszti az olvasókat, hiszen fontos dolgokról nem kapnak információt. De ugyanez történik az elektronikus médiumokban is. Minden hírműsor mellett van sportrovat, ahol a kevésbé jelentős sporteseményekről is beszélnek, de sehol sincs kultúrrovat, ahol a nagyon fontos kulturális hírekről is szó esne. Így megtudhatjuk, hogy valakik elvesztettek egy meccset Mexikóban, de azt már nem, hogy ugyanott egy muzsikusként szóló nagyszerű játékkal megnyerte a közönséget. Tudósítanak arról, ha egy klubcsapat hozzánk érkezik, de szó sem esik arról, ha Magyarországra látogat Abbado, Boulez, Barenboim vagy Schiff András. Torz értékrend mentén tájékoztatják a közönséget, ami nagyon rossz hatású.

Nem vagyok híve a vegyes műsoroknak, az olyan „műsorképződményeknek”, amelyek más természetű értékek közbeiktatásával vélik a közönséget megnyerni. Sophokles és Michelangelo, Bach és Mozart mellett több száz éve kitartanak az emberek, a nagyon fiatalok is magukénak tekintik – ezt kellene felismerniük a médiumok szerkesztőinek.

– *Ön hol lát még elérhető, de még nem „csatlakozott” közönséget azokon a helyeken, ahol hangversenyeket szokott rendezni?*

– Nem szeretnék a saját rendezvényeimről szólni, de jó példaként hadd említsem az I. kerületi Önkormányzat kezdeményezését, amely saját együttesének kérte fel az Orfeo Zenekart és a Purcell Kórust, ezzel olyan területen adott új lehetőségeket, ahol eddig nem volt; historikus zenekar Magyarországon ilyen státuszt még nem kapott. Hasonló kezdeményezésre másutt is lenne lehetőség, hiszen Budapestnek 23 kerülete van. Készítettem annak idején egy felmérést, amelyből kiderült, hogy Budapest öt kerületéből került ki a hangverseny-látoga-

* (lásd kapcsolódó felméréseinket! A szerk.)

tók 60–70%-a, másik ötből a további 20%, a maradékon osztozott a 13 többi kerület. Minden bizonnyal meg lehetne teremteni másutt is a feltételeket, hogy egy-egy zenei együttes próbálhasson és szerepelhessen, ebben az esetben még hosszas utazgatáshoz sem lenne kötve a koncertlátogatás élménye, ami a külső kerületek esetében fontos szempont. Az új közönség két dologra mozdul: ha helybe viszik a produkciót, vagy ha az kivételesen érdekes, amire az utazás idejét is rá kell szánni.

A közönség számát elsősorban *zenekari* koncertekkel lehet gyarapítani. A zenekari hangversenyek közönsége ugyanis három-négyszerese a kamarazene iránt érdeklődőkének. Ha ezt tekintetbe vesszük, semmiképpen sem mondhatjuk, hogy túl sok zenekar van, annál is kevésbé, mert most a budapesti és magyar zenei élet legnagyobb, mindeddig nem tapasztalt kihívásával kell szembenéznünk: az új koncertter-

met meg kell tölteni közönséggel. Ha a Nemzeti Hangversenyteremet minden este megtölti a közönség, az nagyobb látogatószámot jelent, mint ami eddig Budapest összes hangversenytermét megtöltötte. Hirtelenjében meg kellene duplázni a koncertlátogatók számát. Ez csak akkor sikerülhet, ha az új koncerttermet nem csak eleve Budapest, hanem az ország, sőt a Kárpát-medence hangversenytermének tekintjük. Ezzel kapcsolatban megemlítem, hogy Schiff András koncertsorozataira számos bérletet vettek Bécsben is. (Nem egy-egy jegyet, bérletet!) Évek óta örömmel tapasztaljuk, hogy vannak bérlőink Szegedről, Kecskemétről, de Zalaegerszegről is. Székesfehérvárról már szinte teljesen hétköznapi dolog a fővárosba jönni egy-egy estére, Zalaegerszeg azért még mindig messze van. Ahogy sűrűsödnek az autópályák, az ország egyre „kisebb” lesz, érdemes tehát olyan programokat összeál-

lítani, amelyek kedvéért szívesen utaznak akár kétszer két órát is hazánk távolabbi pontjairól. Régi pécsi emlékek jutnak eszembe, amikor egy-egy zenekari hangverseny előtt azt latolgattuk, hogy vasárnap délelőtt vagy hétfő este lenne-e jobb játszani. Végül vasárnap és hétfőn is játszottunk, és néhány évvel később a koncerteket még kedden este is meg kellett ismételni. Rangjuk volt ezeknek a hangversenyeknek, a környező településekről is sokan eljöttek, egyfajta értelmiségi találkozóknak teremtettek alkalmat.

A koncertek közönségét nem csak értelmiségiek alkotják, de az érdeklődők többsége mégiscsak érettségizett, diplomás ember. Az utóbbi években megsokszorozódott az iskolázottak száma, de ez nem jelentette a mi publikumunk arányos növekedését is. Ez kijelöli közönségnevelő munkánk lehetőségeit és felelősségünket is.

Tóth Anna

Reinhold Mann

Nemcsak zenéből él a koncert

Arról, hogy milyen eszközöket és módszereket használnak az amerikai zenekarok, hogy megtartsák közönségüket és újakat nyerjenek meg, már korábban írtunk. A német zenekarok módszere kevésbé offenzív. Eltekintve attól, hogy nálunk az amerikaiaknak erre a célra alkalmazott személyzetének csupán töredéke áll rendelkezésre, és hogy a sokkal régebbi és teljesen másképp támogatott zenekari kultúra Németországban a koncerteket olyan általános kultúrjavakká engedte válni, amelyek nem hatalmas értékesítési piacra szoruló fogyasztási cikk-ként működnek, felvetődik az alapvető kérdés, a jövőben mennyire installálható nálunk egy éppen ilyen rendszer, beletörődve annak veszélyeibe és rizikóiba is. A következő cikk nem alapszik tudományos kutatásokon, csupán benyomást kíván adni arról, hogy mi az amit a zenén felül mifelénk a koncertközönségnek még nyújtanak. Az a tapasztalat alkalmasint eleinte kissé kijózanító, hogy sokszor csupán az egyszerű újsághír: „Az elővétel megkezdődött”, elegendő az előadások kiadásához.

Úton a közönség megnyeréséhez

Cees Noteboom holland újságíró a *Berlini Jegyzetek*-ben így ír a Deutsches Symphonie-Orchester (DSO) koncertjéről a fal lebontása évében: „Már az U-Bahn-ban lát-

tam, hogy ki igyekszik a koncertre, csupán követnem kellett őket. Csodálatos este volt. A zeneszerző a karmester mellett foglalt helyet. Magas termet, kezdődő kopaszság, csontkeretes szemüveg.” Mauricio Kagel ő. „A dirigent Gerd Albrecht-nek hívják, fehérhajú, bel uomo, mint ahogy a karmestert a leányálmokban elképzelik, és mindezek felett nagyszerű a darab dekonstrukciójában, amit minden alkalommal megszakít, lebont, szétszed és csoportosít. Már néhány ütem után leinti a zenekart. Hallatja velünk, hogy hogyan állnak össze a zene egyes rétegei amiket felfed. Ami eredetileg szép komplett hangzás volt, szétbontja.”

A hangverseny, amit Cees Noteboom a Szabad Berlin Rádióban meglátogatott, beszélgetős koncert volt: sorozat, amit Gerd Albrecht a zenekarral éveken át gondozott. A DSO publikumát így módon barátkoztatta meg a modern zenével és rögtön egy építkezés részesévé is tette, ami javára vált a zenekarnak is, hiszen a kortárszene jobb megértésével kevesebb koncertlátogató érezte kerüendőnek a „merészebb” programú koncerteket.

Tökéletesen más keretfeltételek mellett dolgozott például a Drezdai Filharmonikusok zenekara. A politikai változások kihatással voltak a régió és koncertlátogatóinak gazdasági helyzetére. A belépőjegyek árki-

alakítása itt a legfőbb marketing-eszközzé vált. Az NDK idején a jegyek nem kerültek szabad forgalomba, vállalatok osztották szét 2-4 márkáért. Akkoriban a hangversenytermek kihasználtsága 98%-os volt. Az NDK megsemmisülésével nemcsak ez a szisztéma omlott össze. A régió sok üzeme bezárt. Elvándorlás és magas munkanélküliség lett az eredménye. A hangversenytermek kihasználtsága 56%-ra csökkent.

A bérletesek eközben a Filharmonikusok erős oszlopává váltak, akiknek Németország egyik legnagyobb koncerttermét, 2400 ülőhelyet (összehasonlításként: a Semper Operában 1300 hely van) kellett betölteniük. 10 000 bérletesük van Drezdában, Lausitzban és a Szász Svájcban összesen. A kontaktusápolás és új bérletesek verbuválása – az ár kalkuláció mellett – a zenekar közönségkapcsolat osztályán Sabine Grosse fő feladati közé tartozik. Számára legeredményesebb a direkt-propaganda: „Akármilyen tehettek, semmi sem olyan hatásos, mint egy levél a bérlet-tulajdonosoknak.” A publikum nyilvánvalóan nemcsak a szakszerű információt értékeli, hanem különösen a közvetlen, személyes megszólítást. Az árkialakítással és a bérletesek gondozásával a Drezdai Filharmonikusoknak sikerült a hangverseny-látogatók számának csökkenését elkerülni. Most